

**МАГІЧНІ СПОСОБИ ЛІКУВАННЯ ДИТЯЧИХ УРОКІВ
У НАСЕЛЕННЯ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ
(НА МАТЕРІАЛІ ПОЛЬОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ)**

Статтю присвячено аналізу основних способів діагностики та лікування уроків на території західноукраїнського пограниччя. Джерельною базою є польові матеріали, що зібрані в ході етнологічних експедиційних досліджень.

У дослідженні визначено симптоми уроків: безсоння, блідість обличчя, конвульсії, позіхання та плач. Описано магічні способи лікування уроків у залежності від методів їх діагностування. Подано різні варіанти виконання методів лікування уроків від найпростіших до складніших. Розкрито зміст основних способів лікування: «висисання», «витурання», «здухування», «злизування» та «змірювання» уроків. Описано особливості обрядів «мірвання води», «спалювання та скидування вугілля» та «спалювання льону». Встановлено, що основними діями для діагностування уроків були приготування води та очищення житлового приміщення; при діагностуванні – кидання вугілля у воду та виголошення замовлянь; при лікуванні – вмивання дитини та остаточне знешкодження хвороби шляхом виливання води з вугіллям.

Визначено роль виконавців обрядів: «знаючих людей», знахарки та матері дитини.

Значну увагу приділено регіональній специфіці лікування уроків.

Ключові слова: дитина, уроки, діагностування, методи лікування, західноукраїнське пограниччя.

Західноукраїнське пограниччя – це територія, що охоплює історико-етнографічні райони: Полісся, Волинь, Надсяння, Підгір'я, Бойківщину та Лемківщину. Записані під час етнологічних експедицій польові матеріали, які послужили джерельною базою дослідження, засвідчують, що однією із найпоширеніших дитячих хвороб є уроки.

Питання уроків та магічні способи їх лікування описані в працях З. Болтарович, Н. Вархол, І. Ігнатенко, А. Забловський, О. Кондратович та ін. [3; 4; 6; 8]. Дослідники пов'язують виникнення уроків із первіснообщинним ладом, коли люди жили родами і в кожній чужій людині бачили свого ворога, здатного принести шкоду, хворобу [10, с. 75]. В уроках вбачають залишки культу сонця і грози: явища, що в уяві наших предків ставилися в залежність від сонячного ока й спопеляючого погляду Перуна (засуха, неврожай, хвороба), в пізніші часи ставились у залежність від людей [1, с. 282]. Ця хвороба базується на вірі в негативний вплив «поганих очей» і вироблена система дій для її профілактики та лікування.

Діагностування I. Основними проявами уроків в народній уяві були безсоння, блідість обличчя, дитяча конвульсія, позіхання, плач. Методику діагностування уроків визначали способи лікування. На західному Поліссі для виявлення уроків дитині в колиску клали скручені саморобні стрічки «крайки» в середині з ниткою. Після приходу гостей дивилися чи вилізла нитка з неї. Якщо вона вилазила із крайки – дитину урекли.

У селах пограниччя наприкінці ХІХ – другій половині ХХ ст. для лікування уроків за допомогою досить часто зверталися до «знаючих людей» – знахарів, які знали замовляння-молитви проти уроків. Прийшовши до хати, «лікар» молився над дитиною. Також для лікування знахарі могли молитися над водою, у цьому випадку метод умовно можна поділити на дві частини:

➤ приготування «ліків»: знахар готував «наговорену» воду, яка завдяки виголошеним молитвам, наприклад «Водице Йорданице, ти очищаєш свої береги, виздорови

(ім'я дитини)» [ПМВ], та хрещенні її ножем отримувала здатність виліковувати будь-яку хворобу;

➤ власне лікування дитини: знахар віддавав «наговорену» воду матері, яка здійснювала лікування, миючи водою дитині обличчя та руки. Воду після завершення лікування виливали на захід хати.

Ці дії базувалися на віруванні, що раз вода має властивість змивати бруд, то згідно закону імітативної магії, вона з таким же успіхом могла очистити людину від хвороби, і по аналогії в ній шукали зцілення буквально від усіх недуг [3, с. 151].

За відсутності народних лікарів мати мила лице та руки дитини свяченою водою. На Волині мати зшкрябувала в просту або свячену воду намальовані на стінах хати в свято Водохреща хрестики. Їх малювали змішаною із свяченою водою мукою. Потім цією водою вона дитину вмивала та давала трохи в рот. У селах Надсяння дитину обмивали свяченою водою, в якій попередньо мили «клямки» дверей. Подекуди на пограниччі дитину мили свяченою водою, до якої додавали сіль. Потім воду виливали у вогонь.

В окремих селах пограниччя дитині мили або кропили обличчя та руки «поміями» – водою, в якій перед тим помили посуд. У селах Надсяння для цього використовували воду, яку набирали із ріки, зачерпнувши її відром лише один раз для того, щоб помити посуд після Святої вечері. На Лемківщині дитину вмивали у воді, яку зливали по старому вінику, часто він був зі стайні. Після цього воду виливали на гній.

Для лікування уроків окремі дії здійснювалися із водою, в якій купали дитину. Здебільшого, «щоб хвороба розійшлася», її виливали на роздоріжжя. Зазначимо, що в народній уяві роздоріжжя сприймалося як межа між «своїм» та «чужим» світом, як місце постійного перебування нечистої сили. На Бойківщині воду із купелі хворої на уроки дитини виливали на собаку, щоб «на пса ті вроки пішли».

Одним із методів лікування уроків було «злизування». Виконання цієї дії базувалося на віруванні у лікувальні властивості слини, яка уподібнювалася воді; слині здорової людини приписувалася здатність знищувати хвороби [9, с. 29]. Обрядодія виконувалася тричі та складалася із таких частин: злизування, спльовування та шептання. Така кількість виконання дії та її складових вмотивована магичним змістом числа три, означає завершеність однотипного (наприклад, триєдиний Бог) [5, с. 349].

Мати тричі навхрест злизувала обличчя дитини: від чола до підборіддя – по вертикалі, чоло – по горизонталі, рідше – тільки чоло, за кожним разом спльовуючи набік.

Часто для «злизування» уроків запрошували бабу, щоб вона «пошептала» над дитиною. Бабка говорила: «Ідіть вроки на сороки, на усі скоки» [СМП], «Вроки, врочеська, понеслися помислитися, звідки ви почалися, звідки ви наскотилися, чи з вітру, чи з простриту, чи з лихих очей, чи з лихих людей. Досить вам бушувати, червоної крові сушити, білого тіла пустошити. Йдіть собі на гаї, на маї, де люди не ходять, де дзвони не дзвонять» [МЄГ], «Вроки, вроки, ти лихая болячка, в кого ти впротивилася, чи чоловіка чи жінку, чи чоловіка под шапкою, чи жінку під чепцем, чи дівчину під гребенцем. Згинь, пропади в после минуту отойди» [ШВВ] або «Сохрани Господи. Вроки ходовії, полоденні чи заспані, чи занедбані, чи з бабських, чи з хлопських йдіть невидимо, шоби невидимо ся розійдять, тихінько, легінько. Божим духом, Божими словами, моїми руками, шоби не ходили, білого тіла не ломили, жовтої кості, з синіх жил, з червоної крові, сохрани Боже (ім'я дитини)» [ГМЄ].

Максимально наближеним до «злизування» уроків є обряд «висисання» уроків: мати тричі злизує між очима чоло дитини. М. Сумцов у цих методах лікування вбачав прямий зв'язок з інстинктом материнства [11, с. 9].

Також практикувалися ті способи лікування уроків, що склалися з однієї чи двох елементарних дій. До них належали:

➤ «втирання уроків» – мати витирала обличчя та руки дитини змоченими у сечі пелюшкою або зворотною стороною своєю сорочки. На Волині мати, накривши дитину

пасхальним рушником, молилася, після чого ним насухо витирала обличчя дитини та давала попиту маляті свяченої води.

➤ «змірювання уроків» – мати пальцями руки тричі здійснювала «міряння» обличчя дитини: між очима та від чола до підборіддя, утворюючи знак хреста, іноді обряд доповнювало спалювання жіночого волосся над дитиною. Подекуди говорили замовляння: «злі очі вірають, а добрі відрікають».

➤ «здмухування уроків» – мати або ймовірна винуватиця хвороби тричі дмухала на обличчя дитини, спльовуючи набік після кожного разу.

Діагностування II («спалювання та скидання вугілля»). Основними засобами для діагностування уроків були вода, що обумовлено загальнослов'янським віруванням в те, що вода змиває все нечисте, а в даному випадку «поганий погляд», та вугілля, яке за допомогою магічних властивостей вогню остаточно знешкоджувало хворобу. Як правило, для виявлення уроків використовували свячену йорданську воду. Подекуди, навпаки, забороняли брати свячену воду, оскільки «гріх брати свячену воду для уроків». На Бойківщині вважали, що для виявлення уроків потрібно брати «змішану воду» – суміш свяченої та простої води. Населення пограниччя також вважало, що для діагностики уроків потрібно використовувати «непочату воду». Її набирали до сходу сонця із криниці. Проте, деякі респонденти зазначають, що, «коли дитині погано стало, щоб швидше зняти уроки», можна використовувати воду із «непочатого» відра. По воду могли йти до ріки, її потрібно було набирати проти течії за першим разом, тому що «скільки води набрала за першим разом в горня, стільки було» [ЦЯД]. Як правило, по воду ходила жінка. Їй, повертаючись додому, заборонялося оглядатися позад себе та розмовляти з кимось.

В окремих селах пограниччя магічно-лікувальні властивості води підсилювали за допомогою ножа: воду перехрещували ножем, яким пізніше набирали вугілля із печі. Досить часто для здійснення цієї обрядодії використовували свячений ніж. Подекуди виконавець лікування спочатку тричі перехрещував себе, а вже потім дитину. На Лемківщині по ножу, після того як ним тричі перехрестили дитину, «зливали воду». У с. Ходовичах Стрийського повіту ніж, яким відраховували вугілля, використовували для подальшого виявлення хвороби: «треба устроїти в землю підь порогом: як уроки, то землі ножки обере сі; а як нї, то чистий ніж буде» [7, с. 98].

Під час підготовки до діагностування уроків часто очищали житлове приміщення водою, в яку пізніше кидали вугілля. Обряд здійснювали з метою знешкодити залишки хвороби в загальному просторі приміщення та дізнатися інформацію про вплив гостя на дитину. Водою обмивали місця ймовірного перебування людини, яка була причетна до хвороби. Мили кути стола, оскільки за звичаєм гостей, а в даному випадку особу, яка прийшла на «відвідини», запрошували за стіл. Також мили дверні ручки, до яких доторкався гість. Знахарка мила «шибки на вікнах», що обумовлено бажанням очистити всі місця, куди потрапляв погляд гостя, зокрема вікна. Цей обряд пов'язаний із віруванням у негативний вплив погляду на дитину. Крім цього, миття «шибок» пояснюється семантикою вікна, що визначається не тільки протиставленням внутрішнього-зовнішнього, як кордону між «нашим» та «іншим» світом, але й опозицією видимий / невидимий, при цьому особлива роль відводиться сонцю, світлу і п'тьмі [2, с. 141].

Завершувався процес діагностування уроків тим, що «знаюча людина» кидала у воду по одному дев'ять гарячих вуглинок із печі, рахуючи їх у зворотньо-порядковому напрямі від дев'яти до одного: «Не дев'ять, не вісім, не сім, не шість, не п'ять, не чотири, не три, не два, не один». У цій дії простежується семантичне значення числа дев'ять, що визначається його складовою – «три» та використовується для посилення числа «три» – тричі по три [5, с. 352]. Падіння вугілля на дно посудини із водою чи сильне їх «шкварчання, аж кипіння» у воді сигналізували уроки.

В окремих селах Бойківщини, щоб підсилити магічно-лікувальні властивості обряду, крім вугілля до посудини кидали сіль, яка також повинна була впасти на дно.

Поряд із загальним визначенням наявності хвороби, намагалися дізнатися від особи якої статті дитина її отримала. Для цього говорили замовляння: «Чоловікові з під клабанки, жоні з під чепця, дівці з під волосся» [ДЮО], «Вроки, вроки від кого ви прийшли, від хлопа з під капелюха, від жінки з під фартуха» [ПАІ, КГП], «Вроки, вроки одкидаю вас, від лукавого чоловіка, від лукавої жінки, з очей, з подумане, підсипане, під лите, під віяне, Господи, одведіте і допоможіте» [ДММ]. Якщо впало кілька вуглинок, то уроки спричинив чоловік, а якщо більша половина, то жінка.

У селах Підгір'я методи діагностування уроків варіювалися в залежності від їх типу: гострі чи прості. Основною обрядодією звісно було кидання вугілля у воду. Проте, для виявлення гострих уроків, які вважалися більш важчою формою хвороби у порівнянні з простими, використовували ніж, яким набирали вугілля із печі та мили вікна водою, в яку пізніше кидали вугілля.

Подекуди населення західноукраїнського пограниччя замість вугілля для лікування уроків використовувало хліб: «знаюча баба» ротом або руками щипала дев'ять шматків хліба, якщо вони падали на дно посудини, то засвідчували уроки.

Лікування. Остання стадія діагностування уроків (кидання вугілля у воду) передбачала власне і його лікування. Аналіз польових матеріалів відображає декілька варіантів цього методу лікування уроків: від найпростішого до більш розширеного та складнішого обряду. Простий метод лікування уроків здійснювався рідними дитини за допомогою кидання вугілля до води, якою пізніше вмивали дитину. Складніші обряди виконувалися «знаючими людьми» та супроводжувалися діями підсилення магічних функцій води й очищення житла.

На лікування хвороби були спрямовані замовляння, які промовляв знахар, кидаючи у воду вугілля: «Не дев'ять, не вісім, не сім, не шість, не п'ять, не чотири, не два, не один. Як ті жорна на ніщо пішли, так би ті вроки на ніщо пішли. Як Пречиста Діва заклинала каміння, так і я закликаю іменем Божим, Матері Божої, від (ім'я дитини) вроки пропадуть зовмисного дня до судного дня» [ДМР].

Пізніше цією водою мили обличчя та руки дитини. Обмивання дитини регламентувалося певними правилами: мити потрібно зворотною стороною лівої руки; починаючи з лівої сторони обличчя дитини; спочатку мити ліву руку, а тоді праву. У селах Надсяння хвору дитину не мили, а кропили водою через сито. Під час миття говорили різного роду замовляння, наказуючи хворобі покинути тіло дитини: «Вроки, вродиці звідки прийшли, то би там пішли», «Вроки, їдїть геть на злі очі, їдїть на яри, а дитинку відпустїть».

Остаточне знешкодження хвороби здійснювалося шляхом виливання води, що після вмивання дитини отримувала статус «нечистої». Здебільшого воду виливали в те місце, де ніхто не ходить, наприклад, під дерево (вербу чи садове дерево), тин чи браму, в західний або північний кут хати. Також воду виливали на дорогу або роздоріжжя, що пов'язано з вірування про швидке рознесення хвороби через її «віднесення». За аналогією до цього вірування виливали воду в ріку. Інколи воду виливали через поріг хати на подвір'я, що пов'язано із семантикою порога, як межі із потойбічним світом. У поодиноких випадках воду виливали на дах хати, щоб «як вода відпадає від даху, так би то відпало від дитини». На Поліссі воду виливали у вогонь. Ніж та посудину, в якій була вода, клали на поріг дверей. Інколи ніж запихали в двері, а посудину в перевернутому вигляді клали на поріг.

У селах Волині уроки лікували методом триразового передавання дитини через щаблі драбини або стіл, який розташовували посеред хати «під бальком», після чого у воду кидали вугілля. Ці дії передбачали зв'язок із потойбічним світом.

Найбільш розгорнений метод лікування уроків зафіксовано на Бойківщині. Ножем до змішаної води кидали дев'ять вуглинок, які рахували від дев'яти до одного, та сипали дрібку солі. У випадку уроків, вугілля та сіль падали на дно. Далі безпосередньо для лікування дитини за допомогою ножа, змоченого у воді, на кожній стіні кімнати

малювали хрест, також лівою рукою мили чотири кути стола, після чого верхній шар води вихлюпували на подвір'я. Залишками води вмивали лівою рукою обличчя, руки та груди дитини, давали їй трохи води в рот, при цьому тричі говорили замовляння: «Як мене не видати, так би тебе не врікати». Дитину витирали виворотною стороною сорочки, а воду виливали до сходу сонця, а горнятко і ніж клали в кут [ГАВ].

На Волині замість вугілля могли використовувати «гіллячку», яку брали з плоту, а на Лемківщині гілочки з колючого дерева (терену). Підпаливши її над припічком, ножом дев'ять разів «цокали по ній», щоб згорілі частинки падали у тарілку з водою. Після цього хвору дитину обмивали і давали їй трішки попиту води. Її пізніше виливали на дорогу за селом.

За умов використання хліба для лікування уроків здійснювався обряд, аналогічний до обряду «скидання вугілля». Мати вмивала дитину водою із шматочками хліба та виливала її в «глухе місце». На Бойківщині для зняття уроків разом із хлібом використовували часник, оскільки вірили, що він має здатність відганяти злу силу. Знахарка для очищення житлового приміщення від «злого» та забезпечення його захисту тричі обходила довкола хати з хлібом та часником. Магічними властивостями наділяли лише «той часник, що стояв по кутах стола під час Святої вечері». Пізніше дитині часником натирали обличчя та руки. Водою, у яку кидали хліб, вмивали обличчя та руки дитини.

Подекуди на Лемківщині лікування уроків здійснювалося у спрощеному вигляді та передбачало дві взаємопов'язані обрядодії: виявлення та знешкодження уроків. Хвору дитину знахарка мила одразу після того, як опускала у воду дев'ять кусків хліба. Відтак діагностування уроків, що одночасно передбачало їхнє лікування, здійснювалося на підставі місця знаходження хліба у воді, яку ставили на вікно. Знешкодження хвороби відбувалося шляхом виливання води на ріг хати.

Діагностування III («міряння води»). Інколи для діагностики знахарка, говорячи молитву, відміряла три ложки води, яку тричі переливала з однієї посудини в іншу. Здебільшого використовували просту воду. Подекуди спочатку цією водою робили хрест на шибках вікон у хаті або ж мили їх. При наявності уроків кількість води збільшувалася до чотирьох і більше ложок.

Лікування. Здійснюючи «міряння води», знахарка говорила молитви та замовляння. Вона могла шептати: «Божа Мати на морі на камені сиділа, пудивку пряла. Як з берега відлітало, відлетить і вроки від (ім'я дитини)» [СКЛІ] або «Пристріт, пристрітєсько, йди на ліси, на дібри, молоденької кості не зрости. Бабські, хлопські, дівоцькі, кавалерські, всі які є, ідіте» [СЄВ]. Так званою міряною водою мили обличчя та руки дитини, давали трішки попиту. Обмиваючи дитину, могли говорити: «Тьфу, тьфу, тьфу, на всяке зло». Вибір місця виливання води варіювався в залежності від місцевої традиції, проте, найчастіше – це те місце, де ніхто не ходить, рідко – воду виливали на дах хати.

Діагностування IV («спалювання льону»). Населення західноукраїнського пограниччя практикувало обряд «спалювання» уроків. Необхідними атрибутами були лляне прядиво, яке власне спалювали, та шматок тканини, на якому здійснювали обряд спалювання льону. Біля хворої дитини на простелену тканину розкладали зроблені з прядива кульки, кількість яких визначалася магічним числом, що варіювалося в залежності від місцевої традиції. Таких кульок, як правило, було дев'ять. Їх, поділивши на три частини (три по три), спалювали по черзі, підкидаючи догори свяченим ножиком. При цьому кожна «купка» лляних кульок символізувала певну статовікову структуру суспільства: «хлопські, бабські, дівоцькі». На підставі визначення сили горіння льону діагностували уроки: «...як сильно горить, то вроки дуже великі, його дуже рве догори», «...як воно так дуже летить догори, то вроки, а як воно не летить догори, то не вроки» [КЕС]. За силою горіння відповідної купки льону визначали «хто врік дитину»: «...дивляться з якої купки льон більше горить, догори йде, чи дівка вrekла, чи хлоп» [ЛАП]. У деяких селах Надсяння із льону робили дванадцять кульок: чотири купки по три, що, відповідно, змінювало їх поділ на «дівочі,

чоловічі, бабські та дитячі». За іншим варіантом у цьому регіоні спалювали одне суцільне лляне повісмо.

Інокли замість льону використовували соломку зі стріхи над дверима. Її виривали так, щоб було із трьох струпів по три соломини.

Лікування. До голови дитини прикладали тканину із попелом від льону, після чого його викидали там, де ніхто не ходить. Зазначимо, що аналогічний спосіб лікування більше відомий українцям та слов'янським народам для спалювання рожі – запального процесу шкіри, який супроводжується появою червоних плям. Основною відмінністю обрядів є колір використовуваної тканини: для уроків це могла бути тканина будь-якої кольорової гама, здебільшого використовували жіночу хустину, в той час як для рожі важливо послуговуватися тканиною лише червоного кольору, що зумовлено принципами імітативної магії (червоний колір асоціювався з червоними плямами).

Архаїчним був метод передавання дитини через кінську упряж (шлею). Цей спосіб використовували і для лікування інших хвороб (безсоння та переляку).

Отже, можна зробити висновок, що лікування уроків складалося із двох частин: діагностування та власне лікування. Основні методи лікування базувалися на очисних властивостях води та захисних властивостях вогню. Описані магичні способи лікування уроків не втрачають свого значення до сьогодні, що пов'язано із віруваннями про їх виникнення від «поганих очей».

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Афанасьев А. Народные суеверия и поверья. Болезни по славянским преданиям / А. Афанасьев // Филологические записки. – Воронеж, 1868. – № 3. – С. 269–288.
2. Байбурин А. Жилище в обрядах и представлениях восточных славян / А. Байбурин. – Л., 1983. – 188 с.
3. Болтарович З. Народна медицина українців / З. Болтарович. – К., 1990.
4. Вархол Н. Народні методи профілактики та лікування дитячих захворювань / Н. Вархол // Науковий збірник Державного Музею українсько-руської культури у Свиднику. – 1995. – Т. 20. – С. 239–258.
5. Гримич М. Традиційний світогляд та етнопсихологічні константи українців (Когнітивна антропологія) / М. Гримич. – К., 2000. – 379 с.
6. Ігнатенко І. Профілактика хвороб і лікування дітей / І. Ігнатенко, А. Забловський // Народна культура українців: життєвий цикл людини: історико-етнологічне дослідження у 5 т. / наук. ред. М. Гримич. – К., 2008. – С. 31–49.
7. Колесса Ф. Людові вірування на Підгір'ю / Ф. Колесса // Етнографічний збірник. – 1898. – Т. V. – С. 160–218.
8. Кондратович О. Українські звичаї: Народина. Коса ж моя... / О. Кондратович. – Луцьк, 2007. – 240 с.
9. Мазалова Н. Человек в традиционных соматических представлениях русских / Н. Мазалова. – СПб., 2001. – 185 с.
10. Минько Л. Знахарство / Л. Минько. – Минск: Наука и техника, 1971. – 120 с.
11. Сумцов Н. Личные обереги от сглаза / Н. Сумцов. – Харьков, 1896.

Список інформантів:

ПМВ – Піціль Марія Василівна, 1928 р. н. Записала Д. Ганус у 2012 р. у с. Волошиново Старосамбірського р-н Львівської обл.

СМП – Сидорова Марія Петрівна, 1943 р. н. Записала Д. Ганус у 2013 р. у с. Хоробрів Сокальського р-н Львівської обл.

МЄГ – Морда Євдокія Григорівна, 1935 р. н. Записала Д. Ганус у 2013 р. у с. Мовники Іваничівського р-н Волинської обл.

ШВВ – Шевчук Віра Володимирівна, 1944 р. н. Записала Д. Ганус у 2013 р. у с. Новоугрузьке Любомильського р-н Волинської обл.

- ГМС – Грузицька Марія Євгенівна, 1958 р. н. Записала Д. Ганус у 2013 р. у с. Хоробрів Сокальського р-н Львівської обл.
- ЦЯД – Целень Ярослава Дмитрівна, 1935 р. н. Записала Д. Ганус у 2012 р. у с. Великосілля Старосамбірського р-н Львівської обл.
- ДЮО – Дикович Юлія Олексіївна, 1935 р. н. Записала Д. Ганус у 2012 р. у с. Стужиця Великоберезнянського р-н Закарпатської обл.
- ПАІ, КГП – Погоральська Анна Іванівна, 1930 р. н.; Купраш Галина Павлівна, 1953 р. н. Записала Д. Ганус у 2013 р. у с. Биків Мостиського р-н Львівської обл.
- ДММ – Дибалюк Марія Максимівна, 1932 р. н. Записала Д. Ганус у 2013 р. у с. Підманове Шацького р-н Волинської обл.
- ДМР – Дилин Марія Романівна, 1929 р. н. Записала Д. Ганус у 2012 р. у с. Мшанець Старосамбірського р-н Львівської обл.
- ГАВ – Гарвенко Анна Василівна, 1940 р. н. Записала Д. Ганус у 2012 р. у с. Кропивник Старосамбірського р-н Львівської обл.
- СКЛ – Синчишак Катерина Лук'янівна, 1932 р. н. Записала Д. Ганус у 2012 р. у с. Великосілля Старосамбірського р-н Львівської обл.
- СЄВ – Семерак Єва Василівна, 1942 р. н. Записала Д. Ганус у 2013 р. у с. Завадів Яворівського р-н Львівської обл.
- КЕС – Кобзак (Наумчук) Евеліна Семенівна, 1938 р. н. Записала Д. Ганус у 2013 р. у с. Свидниця Яворівського р-н Львівської обл.
- ЛАП – Ліщак Анастасія Петрівна, 1940 р. н. Записала Д. Ганус у 2013 р. у с. Семирівка Яворівського р-н Львівської обл.

REFERENCES

1. Afanasyev A. Narodnye sueveria i pover'ya. Bolezni po slavianskym predaniiam / A. Afanasyev // Filologicheskie zapysky. – Voronezh. – 1868. – № 3. – S. 269–288.
2. Bayburin A. Zhylyshche v obriadakh i predstavleniakh vostochnykh slavian / A. Bayburin. – L., 1983. – 188 s.
3. Boltarovych Z. Narodna medytsyna ukraintsiv / Z. Boltarovych. – K., 1990.
4. Varkhol N. Narodni metody profilaktyky ta likuvannia dytiachykh zakhvoriuvan / N. Varkhol // Naukovyi zbirnyk Derzhavnoho Muzeiu ukrainsko-ruskoï kultury u Svydnyku. – 1995. – T. 20. – S. 239–258.
5. Hrymych M. Tradytiiniyi svitohliad ta etnopsykholohichni konstanty ukraintsiv (Kohnityvna antropolohiia) / M. Hrymych. – K., 2000. – 379 s.
6. Ihnatenko I. Profilaktyka khvorob i likuvannia ditei / I. Ihnatenko, A. Zablovskiy // Narodna kultura ukraintsiv: zhyttievyy tsykl liudyny: istoryko-etnolohichne doslidzhennia u 5 t. / nauk. red.. M. Hrymych. – K., 2008. – S. 31–49.
7. Kolessa F. Liudovi viruvannia na Pidhiriu / F. Kolessa // Etnohrafichnyi zbirnyk . – 1898. – T. V. – S. 160–218.
8. Kondratovych O. Ukrainski zvychai: Narodyny. Kosa zh moia... / O. Kondratovych. – Lutsk, 2007. – 240 s.
9. Mazalova N. Chelovek v traditsionnykh predstavleniakh russkikh / N. Mazalova. – M, 2001. – 185
10. Mynko L. Y. Znakharstvo / L. Mynko. – Minsk, 1971. – 120 s.
11. Sumtsov N. Lichnye oberehi ot sglaza / N. Sumtsov. – Kharkov, 1896.

Spysok informantiv:

- PMV – Pitsil Mariia Vasylivna, 1928 r. n. Zapysala D. Hanus v 2012 r. u s. Voloshynovo Starosambirskoho r-n Lvivskoi obl.
- SMP – Sydorova Mariia Petrivna, 1943 r. n. Zapysala D. Hanus v 2013 r. u s. Khorobriv Sokalskoho r-n Lvivskoi obl.
- MYeG – Morda Yevdokiia Hryhorivna, 1935 r. n. Zapysala D. Hanus v 2013 r. u s. Movnyky Ivanychivskoho r-n Volynskoi obl.

ShVV – Shevchuk Vira Volodymyrivna, 1944 r. n. Zapysala D. Hanus v 2013 r. u s. Novouhruzke Liubomylskoho r-n Volynskoi obl.

HMYe – Hruzitska Mariia Yevhenivna, 1958 r. n. Zapysala D. Hanus v 2013 r. u s. Khorobriv Sokalskoho r-n Lvivskoi obl.

TsYaD – Tselen Yaroslava Dmytrivna, 1935 r. n. Zapysala D. Hanus v 2012 r. u s. Velykosillia Starosambirskoho r-n Lvivskoi obl.

DYuO – Dykovych Yuliia Oleksiivna, 1935 r. n. Zapysala D. Hanus v 2012 r. u s. Stuzhytsia Velykobereznianskoho r-n Zakarpatskoi obl.

PAI, KHP – Pohoralska Anna Ivanivna, 1930 r. n.; Kuprash Halyna Pavlivna, 1953 r. n. Zapysala D. Hanus v 2013 r. u s. Bykiv Mostyskoho r-n Lvivskoi obl.

DMM – Dybaliuk Mariia Maksymivna, 1932 r. n. Zapysala D. Hanus v 2013 r. u s. Pidmanove Shatskoho r-n Volynskoi obl.

DMR – Dylun Mariia Romanivna, 1929 r. n. Zapysala D. Hanus v 2012 r. u s. Mshanets Starosambirskoho r-n Lvivskoi obl.

HAV – Harvenko Anna Vasylivna, 1940 r. n. Zapysala D. Hanus v 2012 r. u s. Kropyvnyk Starosambirskoho r-n Lvivskoi obl.

SKL – Synchyshak Kateryna Lukianivna, 1932 r. n. Zapysala D. Hanus v 2012 r. u s. Velykosillia Starosambirskoho r-n Lvivskoi obl.

SYeV – Semerak Yeva Vasylivna, 1942 r. n. Zapysala D. Hanus v 2013 r. u s. Zavadiiv Yavorivskoho r-n Lvivskoi obl.

KES – Kobziak (Naumchuk) Evelina Semenivna, 1938 r. n. Zapysala D. Hanus v 2013 r. u s. Svydnytsia Yavorivskoho r-n Lvivskoi obl.

LAP – Lishchak Anastasiia Petrivna, 1940 r. n. Zapysala D. Hanus v 2013 r. u s. Semyrivka Yavorivskoho r-n Lvivskoi obl.

Ганус Д. Магические способы лечения детского сглаза у населения западноукраинского пограничья (на материале полевых исследований).

Статья посвящена анализу основных способов диагностики и лечения сглаза на территории западноукраинского пограничья. Источником информации являются полевые материалы, собранные в ходе этнологических экспедиционных исследований.

В исследовании определены симптомы сглаза: бессонница, бледность лица, судороги, зевота и плач. Описаны магические способы лечения сглаза в зависимости от метода его диагностики. Представлены различные варианты выполнения методов лечения сглаза от самых простых до более сложных. Раскрыто содержание основных способов лечения: «высасывание», «вытирание», «сдувание», «слизывание» и «измерение» сглаза. Описаны особенности обрядов «измерение воды», «сжигания и сбрасывания угля» и «сжигания льна». Установлено, что основными действиями для диагностирования сглаза были приготовление воды и очистка жилого помещения; при диагностировании - бросание угля в воду и произнесение заклинаний; при лечении - умывание ребенка и окончательное обезвреживание болезни путем выливания воды с углем.

Определена роль исполнителей обрядов: «знающих людей», знахарки и матери ребенка.

Значительное внимание уделено региональной специфике лечения сглаза.

Ключевые слова: *ребенок, сглаз, диагностика, методы лечения, западноукраинское погранижье.*

Hanus D. Magic ways of curing children's evil eye in the population of Western Ukrainian borderland (based on field research).

This article analyzes main ways of diagnosing and curing the evil eye in the territory of Western Ukrainian borderland. The source base is the field materials collected during the ethnological expedition research.

The study identifies the symptoms of the evil eye: insomnia, pallor, convulsions, yawning and crying. Magic ways of curing the evil eye depending on the methods of diagnosis are described. Given are different options, from the simplest to more complex, of providing treatment for the evil eye. The content of the main ways of curing: «sucking away», «wiping away», «blowing away», «licking away» and «measuring off» is shown. Described are features of the rites of «measuring water», «burning and dropping coal» and «burning flax». It is established that the main practices for diagnosing the evil eye were preparing water and cleaning the house; during diagnosing – dropping coal into the water and uttering incantations; during curing – washing the baby and final removal of the disease by pouring water with coal.

The role of the performers of the rites: «competent people», a healer and the child's mother is described.

Significant attention is paid to regional specificity of curing the evil eyes.

Keywords: *baby, the evil eye, diagnosis, ways of curing, Western Ukrainian borderland.*

Одержано 24.09.2014